

Koekoek hen groot met een kleine wens in de staarttekening: iets meer getekend over de hele breedte van de veer. Begint nu een beetje op gepeld te lijken.

Friese hoenders en dwerghoenders, cultureel erfgoed

Het jaar Culturele hoofdstad van Europa 2018 is ten einde. Vele activiteiten vonden ter gelegenheid hiervan plaats in Friesland, vaak geconcentreerd in Leeuwarden. Activiteiten met (Friese) dieren zoals stormruiter, maar ook zonder dieren zoals de opening van het Fries landbouwmuseum in Goutum. Maar ook Maarten van der Weijden zette Fryslân in het middelpunt van de nationale belangstelling. Overigens deed Maarten dit voor de ziekte die velen van ons belaagt.

Tekst en foto's: Klaas v.d. Hoek

Friese hoenders, de lichtgewichten onder de grote hoenders

Ik concentreer me op de stand van de Friese hoenders en dwerghoenders en de daarbij behorende kleurslagen. Ons cultureel hoogtepunt is in 2022, dan bestaat de speciaalclub 100 jaar, maar het ras is al ouder. Wat leeft er nu binnen de club en hoe denken we de komende decennia het ras in stand te kunnen houden, mogelijk zelfs uit te kunnen breiden.

Rasbeschrijving

Type en bouw Het Friese hoen is een licht groot hoen, dat betekent dat de gewichten van de hanen rond de 1,5 kg moeten liggen. Hennen zijn in de ideale situatie een 200 tot 300 gram lichter. Voor krielen geldt resp. 750 gram en

Naamloos-1.indd 14 21-02-19 08:49

Fraaie roodpel krielhen, opvallend is de mooie ruglijn en de niet te brede staartdracht. Ook de vleugels passen mooi bij dit hennetje.

650 gram. Praktijk is dat deze gewichten redelijk worden benaderd bij de dieren. Een aantal jaren heeft de speciaalclub de aanwezige dieren op de clubshow in Sneek gewogen. Uit deze metingen bleek dat er wel enige speling zit in de gewichten tussen de verschillende kleurslagen, maar dat deze afwijkingen niet ernstig zijn.
Hun houding is fier en opgericht. Dat mag niet leiden tot een te hoge staartdracht. Om het juiste type te tonen is een brede en hoge staartdracht vereist. Dat is een van de redenen dat de speciaalclub op dit moment geen reden ziet om bolstaart Friese hoenders te erkennen. De keuze hiervoor kan mogelijk historisch ter discussie staan, maar daar ga ik niet op in. Hieraan is een apart artikeltje gewijd. Hetzelfde geldt voor een variant met korte benen. Dit type wijkt zo af van de 'normale' Friese hoenders dat terecht de vraag gesteld kan worden of korte benen hier wel bij horen.
De bovenkant van de staart dient zeker op kamhoogte gedragen te worden. Bij de hanen mogelijk zelfs nog iets hoger. Het type is het belangrijkste onderdeel van het dier. Dit betekent dat de aanduiding voor type eigenlijk al het maximaal te behalen predicaat begrenst. Een dier met een G (goed) type kan geen ZG meer halen. Bij afspraken geldt ook dat er sprake kan zijn van een uitzondering, als een dier een ZG type toont en in de hand blijkt dat een ander raskenmerk, de peltekening bijvoorbeeld F(raai) is, dan kan van de regel afgeweken worden en kan het betreffende dier toch die F halen. Maar dit geldt niet als de beenkleur fraai is. Dan houdt het met een ZG op.
Wat we nog wel eens zien is dat de ruglengte aan de lange kant is. Niet bij de hanen, maar er zijn hennen die een te lange ruglijn tonen. Dat ontsiert het type, het silhouet, en daardoor lijken de dieren ook wat plomper. Bij de krielen zijn de vleugels relatief lang, ze worden dan vaak wat laag gedragen. Zeker bij de haantjes, die zijn vaak vrij actief en tonen dan een lage vleugeldracht. Bij hennetjes storen de lange vleugels, zeker als de legbuik nog weinig tot niet ontwikkeld is. De vleugels steken dan voorbij het lichaam, iets wat erg ontsiert. Ook wordt de staart nog wel eens te laag of te hoog gedragen, of is de overgang van rug naar staart erg hoekig.
Er is nog wel eens wat verwarring over type en bouw. Samengevat zou je kunnen stellen dat we met type het silhouet beschouwen en met bouw meer het volume, de grootte en de breedte van het dier. Opmerkingen hierbij kunnen zijn dat een dier te fors van bouw is. Dit komt eigenlijk alleen bij de krielen voor. Dat geldt ook voor te smal van bouw. Bij de kleurslag zandgeel en roodpel komt dit ook nog wel eens voor. Dieren kunnen ook te plomp van bouw zijn. Sommige geel witpellen en citroenpellen tonen dit nog wel eens. Tot slot kunnen de dieren te klein zijn. Dit komt niet zo vaak voor, bij sommige roodpellen of bij sommige zilverpel krielen.

De kam is een enkele kam met vier tot zes kampunten met een goed afgeronde kamhiel die recht naar achteren steekt. De kamhiel mag de nek iets volgen en zeker niet oplopen. Hij moet goed afgerond zijn en mag niet min of meer gekarteld zijn. Wat kan er zoal misgaan? Een gekronkeld kamfront, als je van voren over de snavel kijkt. Een te hoog kamblad, vaak zijn de kamtanden dan ondiep ingesneden. Onregelmatige kamtanding, alle kamtanden zijn niet even groot of breed en de insnijding is onregelmatig. Uiteraard komen ook uitsluitingsfouten voor, vorktanden en zijspranken bijvoorbeeld.
De oogkleur, de kleur van de iris is oranjeroodbruin, behalve bij de zwarte Friese hoenders, die zijn roodbruin.

Naamloos-1.indd 15 21-02-19 08:49

Staarttekening.

Vleugelpelling hen.

Te weinig vleugelpelling.

Hoefijzer pelling.

Vaak zijn de ogen te licht van kleur terwijl bij de kleurslagen blauw en zwart nogal eens marmering, zwarte puntjes in de iris, voorkomen.
De oren zijn wit en ovaal, amandelvormig. Rode en niet vlakke oren is altijd een fout. Jonge dieren tonen nog wel eens dunne oorlellen, die lijken dan lichtblauw.
De kinlellen horen kort en min of meer rond te zijn. De aanzet moet glad zijn. Een vouw op de aanzet komt nog wel eens voor, ook vouwen in de lengterichting. Van voren bekeken moeten de kinlellen strak zijn, zij mogen als het ware niet omvouwen.
Gezicht, we zien te vaak dieren met te weinig rood in het gezicht. De dieren zijn bleek en bij sommige krielen is er gezichtbevedering aanwezig.
De benen zijn bij alle kleurslagen leiblauw, uitgezonderd de kleurslag koekoek. Bij koekoek is de beenkleur vleeskleurig wit. Hierbij moet worden opgemerkt dat bij jonge hennen enige blauwe aanslag eigenlijk niet te vermijden is. Opvallend is dat de beenkleur van zwartbonte dieren vaak wat gevlekt is. De beenkleur van zwarte en blauwe dieren wil nog wel eens te donker zijn. De tenen horen ook leiblauw te zijn. Echter aan de kleur van de nagels wordt geen aandacht geschonken.
De bevedering moet strak aanliggen en breed zijn. Soms zijn de vleugelpennen niet breed genoeg. Een echt probleem is als de veren op de rug duidelijk te smal zijn.

De kleurslagen

Er is duidelijk een verschil tussen de gepelden en de andere kleurslagen. Onder de gepelde kleurslagen worden verstaan de zilverpel, de goudpel, vroeger ook wel geelpel genoemd, de geel witpel, vroeger wel eiergeel genoemd, roodpel, vroeger ook wel goudpel genoemd, citroenpel en roodbont. Deze kleur heet wel geen pel, maar is het in feite wel. De andere kleurslagen zijn: wit, zwart, blauw, koekoek, zwartbont en zandgeel. De laatste kleur is bij de krielen op dit moment niet erkend.

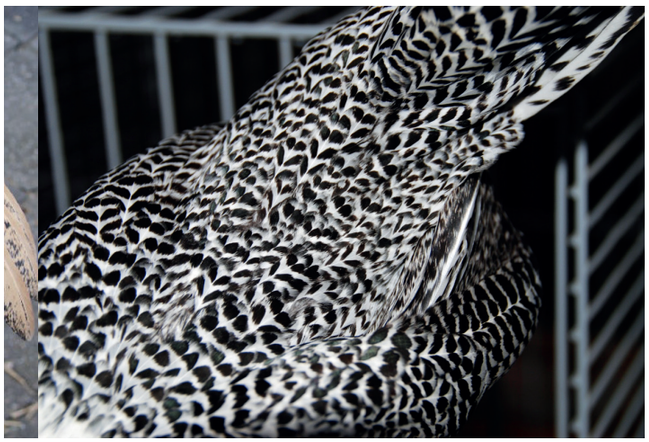
De gepelde kleurslagen

Bij gepeld is er duidelijk kleur- en tekeningverschil tussen haan en hen terwijl bij de andere kleurslagen haan en hen in principe dezelfde kleur en tekening moeten hebben. Bij de gepelde kleurslagen zijn jonge haantjes ook gepeld. Dat kan een mooi moment zijn om fokdieren te selecteren. Dus denk er om dat u deze dieren niet te snel opruimt op jonge leeftijd is de hanentekening nog niet goed te zien. Natuurlijk is er veel aandacht voor de peltekening bij de hen, maar ook de tekening van de haan verdient de nodige aandacht. De haan heeft zo op het oog een eenkleurig lichaam met een zwarte of witte staart. Echter de staartpennen zijn zwart, of wit bij geel witpel, maar de sikkels hebben een duidelijke zoming in dezelfde kleur als die van het lichaam. In de dijbeenbevedering is enige pelling zichtbaar. Maar de meeste hanen verschuilen deze tekening door hun vleugeldracht.
De gepelde hen heeft een eenkleurige hals en bovenborst zonder tekening. Verder over het gehele lichaam tekening, pelling genoemd, bestaande uit vier tot zes paar zwarte of witte goed afgeronde vlekjes aan weerszijden van de schacht van de veer. Zowel de schacht als de veerrand moet vrij van deze pel zijn. Veel gemaakte opmerkingen bij de tekening zijn een te hoog oplopende borstpelling. Dit heeft dan ook gevolgen voor de het ongewenst aanwezig zijn van tekening in de (beneden)hals, een juiste pelvorm in de borst. Vaak is deze zo samengesteld dat de pelling de vorm van een hoefijzer toont. Bij overjarige hennen komt deze hoefijzervorm meer voor.
Fouten in de pelling zijn een te gebande pelling, deze raakt dan de schacht en/of de veerrand, hoefijzertekening, vooral in borst en bij oudere dieren, te samengestelde pelling. In de borst noemen we dit hoefijzervorming, maar als op het lichaam de pelling te samengesteld wordt dan lijkt het soms net een gespiegelde pelling. Komt dit bij de geel witpel nog wel een voor, dan lijkt het net een witte veer met goudkleurige pellen. Ook een fout is een verwaterde pelling. Hierbij is er kleur in de pellen aanwezig, bij bijvoorbeeld goud- en zilverpel is de pel niet zwart maar respectievelijk bronskleurig, zwart met goud erin, of grijs, zwart met zilver erin. De vleugeltekening is in de standaard goed beschreven. Een haan moet vrijstaand een eenkleurige vleugel laten zien, een hen een getekende vleugel. Er mag geen eenkleurige vleugeldriehoek getoond worden.

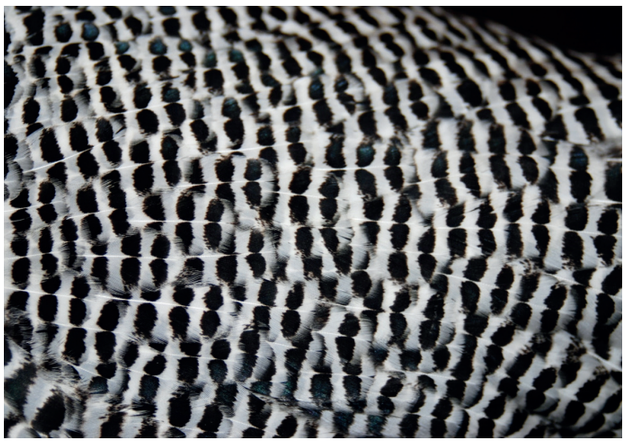
Nog enkele specifieke opmerkingen bij de verschillende gepelde kleurslagen

Zilverpel Witte, zilver, kleur met zwarte tekening. Veel voorkomende fouten zijn te crèmekleurig, wit in de zwarte

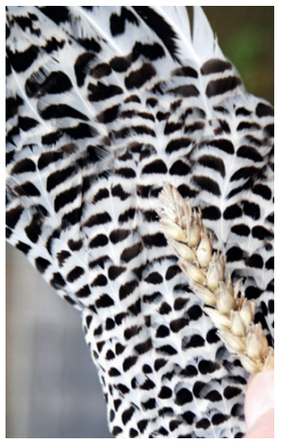
Naamloos-1.indd 16 21-02-19 08:49

Zilverpel waarbij de pelling zo smal is dat het bijna gestreept lijkt.

De ideale pelling, juiste vorm, een aar los van de veernerf en de veerrand.

Zilverpel pelling, zie de vergelijking met de tarweaar.

veerdelen. Bij hanen vaak in de staartstuurveren. Bij de krielhennen zien we nog wel eens een te kleine pelling. Dan zijn het geen tarwekorrels meer, maar meer kleine streepjes. Dat is natuurlijk niet de bedoeling. Vooral bij de krielhanen zien we vaak een prima sikkelzoming. We zien prima grote hennen en krielhanen. Bij de krielhennen is soms de pelling te fijn en steken de vleugels storend voorbij het lichaam.
Goudpel is een goudgele kleur met zwarte tekening. Deze kleur is vooral bij de groten nog wel eens wat te hard, geen goudgeel, maar meer goudbruin. Probleem bij de hanen is om een mooie egale borstkleur te tonen. Zeker wat later in het seizoen wordt deze bont. We zien hele goede goudpel hanen en prima krielhennen. Bij deze hennen zijn soms de ruggen wat aan de lange kant en is de pelling niet intensief zwart.
Roodpel is een diepwarm roodbruine kleur met zwarte tekening. Als deze kleur erg donker wordt treden er twee problemen op: de zwarte pelling is dan slecht te onderscheiden en de veerstructuur van de bevedering in de vleugels loopt terug, die wordt meer harig. Bij de hanen worden ook hals en zadel zijdeveerachtig. Zowel in groot als kriel zitten hele goede dieren. De winnaars zowel in groot als in kriel waren de laatste jaren nogal eens een roodpel.
Geel witpel, goudgeel met roomwitte tekening. Vooral bij de grote hennen vaak hele goede dieren. Met vaak een uitstekend type en kleur. Bij de hanen komt de lichte halskraag steeds minder voor, waardoor de hennen mooie zogenaamde schone halzen tonen.
Citroenpel, licht strogeel met zwarte tekening. Probleem bij de hanen is nog wel eens teveel rood op de schouders. Fokt men dit weg dan wordt de lichaamskleur wel heel licht. Uitdaging is om hier een evenwicht in te vinden. Bij de grote hennen nog wel eens te weinig citroengeel. De kleur lijkt dan vaak meer heel flets goud. Bij de krielhennen zitten goede dieren, soms nog wel wat kleur in de zwarte pellen.
Roodbont, dit is een roodpel met regelmatige witte veereinden, de parels. Bij deze kleurslag worden minder hoge eisen gesteld aan de peltekening. Wens is vaak nog een wittere parel aan de veereinden.

Geel witpel, de kleur is mooi van diepte en niet te licht, te melig. Toont ook mooie losse pellen, vrij van de veerrand en de veernerf. Ze zouden misschien iets rechter over de veer geplaatst kunnen zijn.

Andere kleurslagen

Zwartbont, zwart met over het gehele lichaam onregelmatige witte veereinden. Dit mag niet ontaarden in een pareling, maar de tekening moet per veer onregelmatig zijn. Als totaalbeeld moet het dier er regelmatig bont uitzien. Bij jonge dieren moet het zwart overheersen, oudere dieren mogen meer wit tonen.
Zwart is zwart met zo weinig mogelijk groene glans. Het beeld moet niet dofzwart zijn, beter kunnen we het fluweel- of lakzwart noemen. Teveel groene glans komt nog wel eens voor.
Blauw is blauwgrijs zonder omzoming. Een uitzondering in gemaakte afspraken: rassen met leiblauwe beenkleur worden verder gevraagd met een lichte omzoming en rassen met gele benen egaal blauw. Het Friese hoen is de uitzondering op de regel. Wel van belang is dat de haan donkerder is in hals en zadel en de hen donkerder in de halskraag. Het mag niet teveel gaan lijken op parelgrijs.
Wit is helder wit zonder enige gele aanslag. De haan zal nog wel eens enige gele aanslag hebben. Hier tillen we niet te zwaar aan.
Koekoek is donkergrijs met regelmatige lichte banen waarbij de donskleur egaal lichtgrijs moet zijn. De hanen zijn lichter van kleur dan de hennen.

Naamloos-1.indd 17 21-02-19 08:49

Dit is geen echte Friese pel, maar een geloverde Uilebaard. De tekening lijkt erg op het 'pompebled' uit de Friese vlag.

Zandgeel is de jongste erkende kleurslag -alleen in groot-, bij Friese Hoenders. Aan de krielvorm wordt gewerkt. De kleur is glanzend goudgeel op kop, in hals, staart en vleugels. De glans is vaak in de staart en vleugels iets minder. De rest van het lichaam is lichtgeel tot buffkleurig. Op afstand een geel dier met bij de haan een donkere hals, zadel, staart en vleugeldriehoek. Bij de hen een duidelijk donkerder kleur in de hals. Deze kleur komt niet veel voor. Gevolg van de kleine populatie is dat de dieren wat aan de kleine kant zijn. Vaak zien we nog een vorm van (geel witpel) tekening in de vleugelpennen en staart. Uiteraard niet gewenst, maar ze zijn erkend, dus kapot keuren is geen kunst. De uitdaging is om opbouwend te keuren. Dan zal ongetwijfeld de kwaliteit toenemen.

DEZE KLEUR KOMT NIET VEEL VOOR.

Blijft het hierbij?

Vanuit de speciaalclub is het antwoord: "Nee!" Je zou kunnen bedenken dat dit het moet zijn, het past historisch. Is marketingtechnisch ook goed te verdedigen in een jaar dat Leeuwarden culturele hoofdstad van Europa was. Maar een ras dat zich niet doorontwikkelt lijkt min of meer ten dode opgeschreven. En er zijn ontwikkelingen. Naast een discussie over de bolstaartvariant en de kruipervariant, beiden ook als aparte rasvariant te beschouwen, zijn er ook fokkers bezig met nieuwe creaties. Gentleman afspraak is dat anderskleurige van gepelden in principe niet bij het Friese ras erkend zullen worden. Maar ook daar is de scheiding flinterdun. Koekoek is erkend bij de Fries. Wat moet er dan met roodkoekoek, of eventueel geelkoekoek gebeuren? Persoonlijk denk ik dat die ook bij de Friese hoenders zouden kunnen horen. Van parelgrijskoekoek heeft het bestuur van de speciaalclub indertijd gezegd dat het onderscheid met de 'gewone' koekoek mogelijk te klein is. Dat was toen een reden om de erkenningsprocedure niet te ondersteunen. En dan uitbreidingen in de pelvarianten. Min of meer modern is om verdunde kleurslagen te fokken. Er zijn al Friese hoenders getoond met een pelling in parelgrijs en een grondkleur van citroen of goud. Mooie kleurvarianten, zeker het aanzien meer dan waard. Ook is goud met blauwe pellen al eens geshowd. Met de huidige regelgeving binnen KLN is het voor fokkers nu al mogelijk om deze dieren te showen en te laten keuren. Zolang een kleurslag nergens in een ander ras erkend is in de Vrije Klasse. Is de kleur al bij een ander erkend dan in de AOC klasse. Dan kan de fokker zijn resultaat alvast door een keurmeester laten beoordelen en mogelijk meerdere fokkers vinden die de betreffende kleur ook mooi vinden en die willen helpen met de verdere opbouw van de kleur. Zelf heb ik al eens een geel witpel met een zilverpel gekruist: er komen dan zilverkleurige dieren voor met een witte pelling. Dus eigenlijk zilver witpel. De pelling is duidelijk te onderscheiden, maar in de wei lijken de dieren wit. In de hand lijkt het op een oud tafelkleed: wit damast.

Tenslotte

Voor een exacte beschrijving van ras en kleur verwijs ik naar de KLN standaard en naar het boek over Friese hoenders Us Fryske hinnen. De eerste verkrijgbaar bij de bond, de laatste is nog beperkt verkrijgbaar via de speciaalclub. Conclusie is dat het Friese hoen een levendig en veelkleurig ras is, passend bij de volkscultuur: opgewekt, geen hoge eisen stellend, veelzijdig en divers.

Levend cultureel erfgoed van Nederlands origine. Waardevol leven.

Aan de vooravond van de 56ste Frieslandshow, georganiseerd door Frisia in Holwerd, werd stilgestaan bij Waardevol leven. Tietsje de Bruin, Arie Hagedoorn en Siep Leegstra hadden als trio inspiratie opgedaan uit het feit dat Leeuwarden culturele hoofdstad van Europa 2018 was. Daarvoor hebben zij het idee opgevat om alle Nederlandse kleindierrassen: hoenders, dwerghoenders, konijnen, eenden, ganzen en sierduiven op hun show aanwezig te laten zijn. Daarvoor moesten zij meer dan 1.000 kilometer rijden om dit te realiseren. Voorwaar een geweldige prestatie. Hoezo waardevol? Zeker waardevol. Ik hoop dat er veel bezoekers onder de indruk zijn geweest van deze geweldige toer. Op de inkooiavond van genoemde show werd een eerste exemplaar uitgereikt van het boekwerkje geheel gewijd aan de Nederlandse rassen. Verschillende schrijvers hebben hun bijdrage geleverd voor een alleraardigst boekje. Ik noem Thom Laming, voorzitter NBS en Jan Dirk Nijkamp, voorzitter KLN, maar ook de speciaalclubs hebben hun bijdragen geleverd. Het is een prettig leesbaar boekje geworden van 100 bladzijden op A5-formaat, verkrijgbaar bij Arie Hagedoorn. De kosten van het boekje zijn 7 euro, doe Arie even een berichtje met de vraag wat de verzendkosten zijn, e-mail: arie.hagedoorn@planet.nl

Naamloos-1.indd 18 21-02-19 08:49